

— jag mediernas slarv med språkformen, är dock kanske något fler än vad Sveriges Radio räknar med.

Jag tänker här inte veklaga över hallå-svenskans ideligen visade oförmåga att rätt uttala Kirkenes eller Haugesund eller Timo Mäkinen. Ej heller ska jag gnöla över misshandeln av vellpapp och schweizisk (med engelskt w-ljud). Riktighet som självändamål finner jag ointressant. Men jag vill påminna om det enda verkligt starka skäl som finns för en störningsfri radiosvenska: språkets form får inte dra lyssnarnas uppmärksamhet bort från innehållet. Och detta är ju det viktigaste. "Idealet är", som Bertil Molde har sagt, "att lyssnaren över huvud taget inte lägger märke till språkformen".

Upphöj inte undantaget till regel

I vilken mån redaktörerna på SR bryr sig om språkvård och språkplanering, är icke känt. Men det finns bland lingvistiska teorier en vettig synpunkt som jag tycker borde kunna möta en viss förståelse också på det hållet: ju färre undantag vi håller oss med, när det gäller uttal, böjning, stavning, fraseologi, dess lättare att använda språket. Om exempelvis alla ord, som slutar på tryckstarkt *-em* (intern, kasern, modern osv), brukar uttalas *-äm*, utom ett enda (koncern) som alternativt också kan rimma på björn, varför får man aldrig höra en nyhetsläsare säga konsörn? Varför ständigt "konsörn"? Förnuftigare vore ju att försöka tiga ihjäl denna svamerikanska avvikelse från praktisk sedvana.

På samma vis med *fjord*. I åratal har nyhetsmedierna berättat för oss om "Brofjården" och "Sognefjården" och alla de andra "fjårdarna". Att inte tala om tekniska nyheter som "Statfjård" mfl. I de delar av Norden där fjordar finns, uttalas ordet av de infödda så som det skrivs. Enklarest så. När vi säger ord, jord, gjord, hjord, nord, bord, mord, smord, spord, allesamman med o-ljud, varför belasta språkminnet med den onödiga (och fö historiskt felaktiga) formen *fjård*? Vinner man något på att upphöja undantaget till regel? Jag tvivlar om att monopolföretaget SR ägnar en halv tanke åt sådana spörsmål.

Också böjningen blir ofta en fråga om analogi. Bestämd form flertal av *massmedium* heter på god svenska massmedierna, ingenting annat. Jämför stadierna, premierna osv. Det är underligt att just nyhetsfolk, massmediernas egna handhavare, till den milda grad har förälskat sig i "massmedia", denna latinska plural som fö inte medger tillkoppling av bestämda artikeln, att de aldrig låter oss höra den bättre varianten. Till råga på olyckan har många börjat missuppfatta "massmedia" som singular och säger "massmedian", en ren dårhusböjning.

Små ord som fyllnadsgods

Mera sinne har nog eterredaktörerna för fattbarheten, för lyssnarens situation. Jag gissar att någon kommunikationsprofessor har räknat ut för dem det maximala antalet fakta som Medelsvensson orkar smälta

per minut. Hur går man då till väga i praktiken? Det finns väl bara två sätt: antingen läser man upp budskapet i tillräckligt långsamt tempo, eller spär man ut texten, förlänger den, stoppar in betydelslösa småord på alla tänkbara ställen. Mig förefaller den förra metoden rimligast. Men väljer inte radiofolket vanligen den senare?

En i och för sig lovvärd omtanke om vår förmåga att tillägna oss nyhetsstoffet lockar därför den, som redigerar texten, att skyflla in allsköns fyllnadsgods: dubbelt subjekt (presidenten han sa, mötet det ska hållas), dubbelt objekt (provbörningarna dom tänker man fortsätta), det lilla pjollriga *så* (nästa år så ska den vara klar), det salvelsefulla *ja då* (om inte exporten ökar, ja då sjunker vår standard). I de ursprungliga TT-telegrammen kan dessa svärmar av tomma formord omöjligen ha funnits. Värst är nog *ja* och *så*. När uppläsaren eller kommentatorn vevar ur sig detta pladder, liknar han närmast en kringresande lekmannapredikant. Lyssnaren får lust att rusa upp ur soffhörnet och skrika: Hoppa över *så*! Utelämna *ja*! Sätt in pauser i stället!

I allt detta snömos är det väl bäddat för modeorden. Sådana har ju den olägenheten att deras synonymer faller i glömska, dvs att språket på lång sikt blir fattigare. Man underrättar ej längre någon om något, inte heller upplyser man eller meddelar eller delger, man *informerar* bara för hela slanten. Vulgärnsnack tränger in på områden där det knappast har något att göra. Barnkammaruttryck som *dagis*

(daghem), *mamma* (mor), *främmande* (gäster), ren slang som *tjejer* och *killar*, dagsglosor som *spola* (avskaffa mm) är helt på sin plats i lätta underhållningsprogram, inga tvivel därom, men varför ska de höras också i hallåsvenskan? I de språksituationer som heter nyhetsläsning och kommentar borde väl en vårdad, må anserad sakprosa vara det självklara?

Slappt språk

Till det slappsnack som etermedierna brukar till att sprida, räknar jag också det (i st f de). Vare sig det gäller nyhetsprogramannonsering, tidningsresuméer eller färdigskrivna kommentarer, läses och numera nästan aldrig bokstavsrikt. Om lyckas uppläsaren rent av klara konsstycket att klämma in ett par extra dom vad som på god TT-svenska heter "närmare detaljer ska diskuteras senare" annonserar man till "dom närmare detaljerna diskuteras senare". Språknämnden har rekommenderat SR att *de* åtminstone vid innanläsning får förbli *de*, en vädja som inte har fått nämnvärt gensvar. S kan inte "ålägga sina medarbetare att göra våld på sitt eget naturliga uttal" heter det. Lyssnarna bör "lära sig mer tolerans", har man också invänt.

Argumenteringen imponerar knappast. Vad är natur och onatur i svenskan? Det som med det "naturliga" menar det friska och levande, vinnlägger sig nog i förhand om tempo, tonläge, fraseringsföretag. Han därutöver gör, bestäms av språksituationen. En sådan är det spontana tal

och den dryftas inte här. En helt annan är ju uppläsningen. Åtskilligt i den TT-prosa som ska föredras känns säkert främmande för uppläsaren personligen, ej minst vad gäller satsbildningen (tex utelämnningen av hjälpverbet *har* i bisats), men någon omredigering i det hänseendet sker aldrig. Kombinationer av typen *innan dom hunnit*, som för flertalet lyssnare varken är fågel eller fisk, har blivit pinsamt vanliga. "Dom fem västtyska delstater genom vilka Rhen flyter" (så läste man i Aktuellt) skulle på ledig stockholmska givetvis ha hetat "dom fem västtyska delstater som Rhen flyter genom". Om etermediernas försvarare av *dom* hade haft intresse för logik, skulle de begripa att deras omsorger om "naturlig" läsning har tycke av mannamån.

Tolerans slutligen är något man framför allt borde visa den svagare parten, den som befinner sig i underläge eller hotas av utplåning. Vilkendera formen som är på reträtt i svenskan nu, *de* eller *dom*, råder inte minsta tvekan om.

Väderrapporten

En särskild form av hallåspråket utgör väderrapporten. Den fyller något bättre kraven på sober stil. Helt fri från oarter är den dock inte. Varken högtryck eller lågtryck brukar *finnas* någonstans, man vanligen *återfinns* de här eller där på kartan, okänt varför. Jag får stundom lust att gå upp på SMHI och fråga var Karl-Einar Karlsson återfinns. Väderstrecket *öst* eller *öster* kallas konsekvent *ost*. Varför detta

smörgåspålägg mitt upp i all meteorologin? Därför, svarar SMHI, att vi vill förebygga förväxlingar med väst. Förklaringen skulle klinga trovärdigare, om vi inte dagligen och stundligen matades med rapporter om östra (inte ostra) Svealand, östra (inte ostra) Götaland osv. Här är alltså tydlighetskravet plötsligen inte längre aktuellt! I danska och norska sändningar heter öst sällan något annat än öst, och några missförstånd är inte kända.

Den som möjligen inbillar sig att etersvenskan inte påverkar allmänspråket, kan ju testa sina vänner och bekanta på några ord eller ordvarianter, tex massmedier – massmedia, och sedan dra sina slutsatser. I själva Bohuslän – av alla landsändar – har man börjat säga "fjård" på sistone. Vad angår den misslyckade termen *ost*, med avledningen *ostlig*, är den visserligen äldre än radion, men inga tvivel råder om att väderrapporten – tio gånger om dagen enbart i P1! – har medverkat till att hamra in den i medvetandet. "Personligen är jag övertygad om att massmedierna såsom förmedlare av språknyheter och språkstandarder utövar ett ansenligt inflytande på svenska folkets språk", säger professor Karl-Hampus Dahlstedt. Han brukar veta vad han talar om.

Skolans roll

Svensklärarna nämndes i början av dessa betraktelser. På dem brukar eterspråkets försvarsadvokater skjuta en del av

skulden, när saken kommer på tal: man menar att det bristfälliga underlaget för nyhetsläsarnas utbildning beror på gymnasiets undervisning. Håller den anklagelsen? Då eleverna lämnar grundskolan, har de redan fått ca 85 % av alla de svensklektioner som de överhuvudtaget får. Av återstående 15 % gör gymnasielärarna verkligen det mesta möjliga. Att ändå några elever blir studenter utan att ha lyckats tillgodogöra sig särskilt mycket på svensk-timmarna, är ett välkänt faktum. I den mån just dessa människor väljer en så olämplig bana som den publicistiska, bör journalisthögskolan självfallet ge dem kompletterande utbildning. Klarar man inte det, får man väl med mild hand slussa över dem till andra sysslor än den att läsa och kommentera nyheter.

Viktigare än att leta fram syndabocker, verkliga eller förmenta, är det naturligtvis

att försöka råda bot på eländet. Vad kan göras? Hur ska vi förmå Sveriges Radio vårda sig om språkformen lika samvetsgrant som britternas BBC eller fransmäns RTF? Jag vet inte. Jag vet bara att ett samhälle, som kallar sig folkstyrt, måste makthavarna övervakas. Inte minst makthavare med monopol. Ska vi utöka ombudsmännens skara med ännu en funktionär, SO, språkombudsmannen? Jag är något tveksam, men tanken tål kanske tänkas.

Att kräva en störningsfri hallåsvens innebär ingalunda att yrka på ett i enskildheter fastlåst eterspråk. Det gör man inte heller i 1978 års radioproposition, enhälligt antagen av riksdagen, men den är tydlig nog ändå: "Språket i nyhetsprogram och programannonser måste vara mönstergillt". Är inte detta ovanligt rakt besked från våra folkvalda